

Verslag

Werkconferentie flexibel hoger onderwijs voor werkenden 12 maart 2013

Cursus- en vergadercentrum Domstad

*Het onderhavige document is opgesteld naar aanleiding van de werkconferentie flexibel hoger onderwijs voor werkenden van 21 maart. De informatie in dit document betreft verslagen van datgene wat tijdens de verschillende programma-onderdelen en in de workshops is besproken. Dit document is na afloop van de conferentie toegezonden aan alle mensen die zich voor de conferentie hebben aangemeld en is (tijdelijk, tot 1 september 2013) aan geïnteresseerden ter beschikking gesteld via de volgende webpagina:
<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/evenementen/werkconferentie-deeltijd-hoger-onderwijs>.*

Inhoudsopgave

1. Dagprogramma **3**
2. *Speaking notes* toespraak Minister Bussemaker **4**
3. Presentatie Frans Kaiser, Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) – internationaal vergelijkende studie **6**
4. Pitches / flitspresentaties door werkgevers **8**
  - a. Pitch Hans Metzemaekers, bestuurder Azora **8**
  - b. Pitch Nico de Jong, algemeen directeur Cals College Nieuwegein / IJsselstein **8**
  - c. Pitch Marjolein de Groot-Aertssen, HR-manager Croon Elektrotechniek **9**
5. Workshops **10**
  - a. Workshop 1 – Rol van ICT in het deeltijd hoger onderwijs **10**
  - b. Workshop 2 - De flexibele deeltijdopleiding: hogeschool én overheid aan zet **13**
  - c. Workshop 3 - Gestandaardiseerde, leerwegaafhankelijke ICT-bacheloropleiding **15**
  - d. Workshop 4 - Vraagfinanciering in het Hoger Onderwijs **17**
6. Afsluitende, plenaire gedeelte **20**
  - a. Terugkoppeling workshops **20**
  - b. Discussie **20**
  - c. Statements en aanbevelingen, ook voor adviescommissie **21**

1. Dagprogramma

- 12:30 Inloop
- 13.00 Opening door dagvoorzitter Anouschka Laheij
- 13.10 Toespraak Minister Bussemaker
- 13.30 Inleiding Frans Kaiser, Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS)
- Resultaten internationale studie over flexibilisering van het hoger onderwijs voor werkenden. Wat kunnen we in Nederland leren uit deze voorbeelden?
- 14.00 Drie pitches / flitspresentaties door werkgevers, gevolgd door een tafelgesprek
- Hans Metzemaekers, bestuurder Azora
  - Nico de Jong, algemeen directeur Cals College Nieuwegein / IJsselstein
  - Marjolein de Groot-Aertssen, HR-manager Croon Elektrotechniek
- 14:30 Pauze
- 14.45 Parallelsessie vier workshops:
- Workshop 1 – Rol van ICT in het deeltijd hoger onderwijs (zaal 2.38)
  - Workshop 2 – De flexibele deeltijdopleiding: hogeschool én overheid aan zet (zaal 2.13)
  - Workshop 3 – Gestandaardiseerde, leerwegonafhankelijke ICT-bacheloropleiding (zaal 2.34)
  - Workshop 4 – Vraagfinanciering in het Hoger Onderwijs (zaal 2.41)
- 16:15 Pauze
- 16:30 Plenaire terugkoppeling belangrijkste resultaten workshops door workshopvoorzitters
- 16.45 Paneldiscussie met deelnemers, mede n.a.v. terugkoppeling workshops.
Panelliden: Sander van den Eijnden, Paul Rüpp, Eric Fischer en Ria van 't Klooster
- 17.20 Afsluiting door Alexander Rinnooy Kan, voorzitter adviescommissie
- Reflectie op resultaten van de werkconferentie en implicaties voor het werk van de adviescommissie flexibel hoger onderwijs voor werkenden
- 17.30 Borrel

2. *Speaking notes* toespraak Minister Bussemaker

(alleen het gesproken woord geldt)

- Hartelijk welkom. Goed om te zien dat er zoveel belangstelling is voor deze werkconferentie; veel mensen met expertise en ervaring uit de praktijk.
- We hebben u uitgenodigd om mee te denken over een nieuwe koers in hoger onderwijs voor volwassenen. Onderwijs dat aansluit bij de kenmerken en behoeften van deze doelgroep én bij de vraag van de arbeidsmarkt.
- Om met dat laatste te beginnen: werkgevers hebben steeds meer behoefte aan hoger opgeleiden. Technologische ontwikkelingen, de behoefte aan een steeds hogere productiviteit, innovatiekracht en concurrerend vermogen, vragen om een hoog kennis- en kwalificatieniveau van onze beroepsbevolking.
- Bovendien zijn er in met name het onderwijs, de techniek en de zorg tekorten, of dreigen die er te komen. En we verwachten dat als de economie weer aantrekt, de vraag nog groter zal worden - ook vanwege demografische factoren als vergrijzing, ontgroening en krimp van de beroepsbevolking.
- Tegelijk zien we dat in het bekostigde hoger onderwijs het aanbod van deeltijdopleidingen terugloopt. En dat de instroom sinds 2000 zelfs is gehalveerd.
- In het niet-bekostigd hoger onderwijs is de instroom een aantal jaren gegroeid (*volgens cijfers van de NRTO*); sinds de crisis is het nu al een tijdje stabiel.
- Maar als we het algemene beeld vergelijken met een aantal andere vooraanstaande kenniseconomieën, zoals de Scandinavische en Angelsaksische landen, blijft Nederland flink achter.
- We weten uit analyses (*onder meer onderzoek van ResearchNed*) dat een belangrijke reden dat steeds minder volwassenen deeltijd hoger onderwijs volgen is, dat het onderwijs niet op hen als doelgroep is ingericht. Noch praktisch, noch inhoudelijk.
- Er zijn wel voorbeelden van succesvolle deeltijdopleidingen, zoals deeltijdstudies van lerarenopleidingen in het hbo, of rechtenstudies aan universiteiten. Maar vaak is een deeltijdopleiding een kopie of afgeleide van de voltijdvariant. En soms heeft een deeltijdopleiding niet eens een eigen programma, maar schuiven deeltijdstudenten aan bij (vaak veel jongere) voltijdstudenten.
- Deeltijd onderwijs voor volwassenen is echt een aparte tak van sport.
- Ten eerste hebben werkende volwassenen een heel andere achtergrond en behoefte dan jonge voltijdstudenten. Ze hebben behoefte aan onderwijs dat a) goed aansluit bij de ervaring die ze al hebben én dat die ervaring ook erkent en b) inhoud biedt die ze kunnen toepassen en toetsen in de praktijk. 90% van hen heeft een baan, ik kan me goed voorstellen dat het voor deze mensen frustrerend is om dingen te moeten leren die ze feitelijk al beheersen.
- Ten tweede moeten mensen hun studie vaak combineren met hun baan en privéleven. Flexibiliteit en efficiëntie zijn daarom belangrijk. Het helpt hen enorm als ze thuis, op hun eigen moment, aan hun studie kunnen werken. Of bijvoorbeeld studieopdrachten kunnen koppelen aan hun werk.
- Tot slot duurt een deeltijdopleiding van drie of vier jaar voor veel mensen te lang; begrijpelijk als je bedenkt dat ze al die tijd hun werk en privéleven daarop moeten aanpassen. Dus daar moeten we ook over nadenken.
- We hebben natuurlijk het twee jaar durende Associate degree programma, dat we dit jaar definitief hopen in te voeren. Dat voldoet aan de behoefte aan meer hoger

- opgeleiden op hbo-niveau 5, en maakt het mogelijk om later verder te leren op hbo-bachelorniveau. Maar daarmee zijn we er nog niet.
- We gaan daarom vandaag in gesprek over hoe we het deeltijd hoger onderwijs beter kunnen aanpassen op de behoeften van volwassenen en op de vraag van de arbeidsmarkt. Het is nadrukkelijk een werkconferentie, dus meng u vooral in de discussie.
  - Een vraag die ik u in elk geval wil meegeven is: wat kunnen het bekostigde en niet-bekostigde onderwijs van elkaar leren? Kunnen ze samenwerken en leren van elkaars sterke kanten?
    - Kan het bekostigde onderwijs bijvoorbeeld leren van de flexibiliteit en vraaggerichtheid die het niet-bekostigde onderwijs van nature meer heeft?
    - En kunnen niet-bekostigde instellingen hun voordeel doen met de expertise van hogescholen en universiteiten op het gebied van praktijkgericht en wetenschappelijk onderzoek?
  - Daarnaast wil ik u vragen om uw input te leveren voor twee onderwerpen die in het verlengde liggen van deze werkconferentie.
  - *Ten eerste* wil ik u vragen om uw input voor de adviescommissie, die onder leiding van Alexander Rinnooy Kan een advies gaat uitbrengen. Deze adviescommissie bestaat uit bestuurders van de onderwijskoepels, de werkgevers- en werknemersorganisaties. Het advies gaat over de punten die ik net noemde – dus hoe we de instroom kunnen verhogen door het aanbod beter af te stemmen op de doelgroep. De commissie gaat ook advies uitbrengen over of dit betekent dat er aanpassingen nodig zijn in wet- en regelgeving en in de financiering.
  - Wat betreft die financiering hang ik niet per sé aan de invoering van vouchers. Welk financieringsmodel er moet komen is voor mij een open discussie, maar wel een discussie die snel tot duidelijkheid moet leiden.
  - In de werkwijze van de adviescommissie is veel ruimte voor uw inbreng. De commissie zal ook gebruik maken van de notities die VSNU, HBO-raad en NRTO hebben uitgebracht over flexibel hoger onderwijs.
  - U heeft vanmiddag de kans om uw ideeën, vragen en specifieke aandachtspunten mee te geven aan de adviescommissie, dus ik zou zeggen: grijp die kans.
  - *Ten tweede* ben ik benieuwd naar uw ideeën over de ‘experimenteerruimte’. Instellingen in het hoger onderwijs mogen vanaf het studiejaar 2014/2015 experimenteren met het meer flexibel en vraaggericht vormgeven van het onderwijs voor volwassenen. De kwaliteit van het onderwijs moet natuurlijk wel gewaarborgd zijn.
  - De vraag aan u is: wat heeft u nodig om die experimenten te kunnen uitvoeren? Zijn er regels die u belemmeren en die we moeten aanpassen om echt flexibel en vraaggericht te kunnen werken?
  - Dames en heren, het is vandaag 21 maart, de lente is officieel begonnen. Een mooie dag om er een vruchtbare bijeenkomst van te maken. Veel succes en inspiratie gewenst!

3. Presentatie Frans Kaiser, Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS)

Zie bestand powerpointpresentatie op de (tijdelijke) webpagina van de werkconferentie:
<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/evenementen/werkconferentie-deeltijd-hoger-onderwijs>.

Cheps heeft in opdracht van OCW een studie verricht naar het hoger onderwijsaanbod voor werkenden in vijf andere landen/staten: Australië, Californië, Finland, Zweden en het Verenigd Koninkrijk. In de inleiding die Frans Kaiser heeft verzorgd is geen compleet overzicht van de bevindingen gegeven, maar is ingegaan op een aantal 'krenten in de pap'. Het gaat om voorbeelden waarvan gedacht wordt dat die in de Nederlandse situatie bruikbaar kunnen zijn en waarvan bespreking bijdraagt aan aanscherping van de discussie over wenselijke ontwikkelingen.

De rode draad van de inleiding zijn de '*modes of delivery*', de vormen van flexibilisering. Daarbij zijn de volgende onderwerpen aan de orde gekomen:

Gebruik van online onderwijs

- Van losse cursussen (non-formeel) tot en met complete opleidingen afstandsonderwijs.
- In veel landen is, door een toenemend aanbod online onderwijs, een explosieve groei te zien van de deelname aan (onderdelen van) opleidingen hoger onderwijs.

Werkend leren

- Gebruik maken van de werkplek voor het uitvoeren van leeractiviteiten in de opleiding.
- Belang van nauwe samenwerking en goede afspraken met werkgevers (ruimte voor leren, gedeeltelijk inleveren van productieve werktijd, afstemming leeractiviteiten op behoeften en mogelijkheden werkplek, investering in begeleiding op werkplek, afspraken over beoordeling).

Validering van resultaten van informeel en niet-formeel leren

- Verlenen van vrijstellingen op basis van wat mensen reeds kennen/kunnen (door eerdere opleidingen en cursussen e.d., maar ook door ervaring).
- In de opleidingstrajecten aansluiten op wat mensen reeds kennen/kunnen.

Credits: stapelen en transfer of credits

- Mogelijkheden tot deelname aan losse modules, waardoor gefaseerde deelname aan opleidingen mogelijk wordt. Dit in combinatie met mogelijkheden tot 'stapeling' van *credits* voor die losse modules, waarna uiteindelijk verzilvering in de vorm van een diploma mogelijk is.
- Voorbeelden van samenwerkingsverbanden tussen instellingen, waarbij afspraken zijn gemaakt over wederzijdse erkenning en acceptatie van *credits* voor opleidingsonderdelen. Daardoor kan de 'stapeling' ook bestaan uit *credits* voor modules van verschillende instellingen.

Discussie formeel vs. niet-formeel onderwijs

- *Degree oriented vs. competence oriented*: gaat het om diploma's of bekwaamheden?
- Ontwikkelingen op het gebied van bedrijfsscholen en branches die hun eigen hoger onderwijs voor werkenden organiseren.
- Rol en verantwoordelijkheid werkgevers.

Valorisatie

- *Continuing professional education* als vorm van valorisatie door instellingen hoger onderwijs en tevens als onderdeel van hun missie.
- Link samenwerking met werkgevers in het kader van het opleiden van werkenden en in het kader van innovatie en onderzoek.

Financiering / bekostiging

- Van volledig door de overheid bekostigd (+ tegemoetkomingen kinderopvang, loonderving etc.) tot en met volledig privaat gefinancierd.
- Ontwikkelingen m.b.t. vraagfinanciering; helaas nog geen effecten bekend.

Speerpunten flexibilisering

- Modularisering
- Certificering → erkenning en vaste waarde (+ *transfer of credits*)
- Meer keuzemogelijkheden (uit en in modulen)
- Meer gebruik van ICT / afstandsleren
- Ruimte tot faseren en temporiseren van deelname aan opleidingen
- Maatwerk voor zij-instromers

Naar aanleiding van vragen en opmerkingen uit de zaal:

- Wat is de reden geweest dat het initiatief 'Digitale Universiteit' niet geslaagd is, waarom is dit een zachte dood gestorven? Is daar een evaluatie of analyse van beschikbaar, die gebruikt kan worden om van te leren?
- In andere landen heeft naast OCW vaak ook een 'EZ-achtig' ministerie (of een samenvoeging van beide) een rol vanuit de overheid m.b.t. hoger onderwijs voor werkenden. Daarnaast zijn er vaak intermediaire organisaties die een sleutelrol hebben, zoals m.b.t. *qualification frameworks*, *accreditatie*, *funding councils* e.d.
- Interessante buitenlandse ontwikkelingen, m.n. vanwege de pro-actieve overheidsrol, zijn tevens te vinden in Frankrijk ('*repertoire*') en Zuid Korea ('*Academic Credit Bank*'). Daarmee wordt bijv. ook gezorgd voor een verbinding van branchecertificaten en landelijke, formele diploma's. In Nederland daarbij denken aan rol NLQF en EVC.

4. Pitches / flitspresentaties door werkgevers

Er zijn drie korte pitches / flitspresentaties verzorgd door drie werkgevers uit de sectoren Zorg, Onderwijs en Techniek. De werkgevers hebben verteld in het kader van welke opleiding(en) voor hun medewerkers zij samenwerken met instellingen hoger onderwijs en hoe daarin wordt gezorgd voor flexibiliteit en aansluiting op de vraag van werkgever en medewerker. Aan bod is hierbij verder gekomen hoe zij deze samenwerking ervaren, wat volgens hen succesfactoren zijn en tegen welke belemmeringen zij (of de instelling) zijn aangelopen. Tot slot is het gevraagd een statement / boodschap uit te spreken, gericht aan instellingen, werkgevers en/of overheid.

4.a. Hans Metzemaekers, bestuurder Azora

- Azora is een zorgaanbieder in de West-Achterhoek die verzorgingshuiszorg, verpleeghuiszorg en thuiszorg levert. Doordat een managementlaag tussen het MT en het middenkader geleidelijk aan organisatiebreed verdween, kwamen er meer taken en verantwoordelijkheden bij het middenkader terecht. De organisatie wilde hen hier goed voor toerusten en zocht passende scholing.
- De Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) ontwikkelde een duaal *in-company* scholingstraject voor zorgaanbieder Azora.
- Dit traject is een afgeleide van het Associate Degree programma van de bacheloropleiding Management in Zorg en Dienstverlening (MZD). Op verzoek van Azora was er extra aandacht voor financieel beheer.
- Het traject had dezelfde studiebelasting als die van het reguliere Associate Degree programma en duurde twee jaar. Er waren 25 deelnemers.
- Het traject hielp Azora om het nieuwe profiel vast te stellen van de middenmanagementfunctie 'teammanager'. Nieuwe leidinggevenden moeten aan de nieuwe functie-eisen voldoen of het Associate Degree programma bij de HAN volgen.
- De scholing vond plaats op locatie bij Azora. De betrokken docenten waren ook werkzaam in de praktijk, dus hadden goed begrip van de casuïstiek die de deelnemers in de lessen inbrachten.
- De deelnemers sloten elk scholingsonderdeel af met een beroepsproduct dat meteen bruikbaar was in hun dagelijkse werk. Voorbeelden hiervan: personeelsplanning en beheer, een teamanalyse en ontwikkelplan, en een beschrijving van een coachingstraject voor individuele medewerkers.

4.b. Nico de Jong, algemeen directeur Cals College Nieuwegein / IJsselstein

- Het Cals College werkt op verschillende vlakken samen met Hogeschool Utrecht.
- De focus in de pitch lag op het opleiden van (zij-instromende) docenten.
- Hierbij is sprake van intensieve afstemming tussen de lerarenopleiding en de school over de coaching, begeleiding, opleiden in de school, e.d.
- Nico de Jong benoemt als belemmering dat de opleidingsduur vaak te lang is doordat onvoldoende rekening wordt gehouden met de opleiding en ervaring die de zij-instromende docenten met zich meebrengen.
- De lerarenbeurs wordt door Cals College een groot succes genoemd. Het leidt tot verhoging van het kennis- en denkniveau. In het kader van de opleiding van docenten worden bovendien veel onderzoeken en opdrachten gericht op verbetering van het onderwijs en de onderwijsorganisatie.
- Cals College werkt ook samen met de Hogeschool Utrecht in het kader van de volgende projecten:
  - 'Inductie': begeleiden en coachen van instromende docenten;

- ‘Anders leren, anders doceren’: gebruik van ICT in het onderwijs;
- ‘Ontfuiken’: zorgen voor meer generieke competenties in de lerarenopleiding en verbreding van die opleidingen, opdat docenten breder inzetbaar worden. (‘Eenmaal in het onderwijs kom je er bijna niet meer uit’);
- een project gericht op het interesseren van hbo-afgestudeerden van andere richtingen voor het beroep van leraar.

4.c. Marjolein de Groot-Aertssen, HR-manager Croon Elektrotechniek

Zie bestand powerpointpresentatie op de (tijdelijke) webpagina van de werkconferentie:

<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/evenementen/werkconferentie-deeltijd-hoger-onderwijs>.

- Croon werkt samen met TopTech van de TU Delft in het kader van een opleidingstraject onder de naam PEP: Professional Engineering Program.
- In dit opleidingstraject, dat deze maand van start is gegaan met 15 deelnemers, worden mensen die wel een technische opleiding hoger onderwijs hebben, maar niet werkzaam zijn (geweest) in de installatietechniek opgeleid zodat zij inzetbaar zijn voor Croon.
- Aanleiding is voor Croon geweest dat zij geen geschikte ervaren mensen konden vinden in de eigen branche.
- Croon heeft voor de opleiding PEP vijftien mensen geselecteerd van 45 jaar en ouder, die in een ander domein werkzaam zijn geweest en die over de juiste ervaring, *skills* en (mensgerichte) competenties beschikken.
- De opleiding PEP bestaat uit een theorie en praktijkdeel, er zitten veel zelfstudie en praktijkopdrachten in en er worden op locatie bij Croon colleges en trainingen verzorgd. De opleidingsonderdelen worden afgesloten met toetsen. Ook is er voor deze opleiding een examencommissie ingesteld.
- Voor de duidelijkheid: deze opleiding leidt niet tot een formele graad.

5. Workshops

Er heeft één workshopronde met vier parallelsessies plaatsgevonden. In iedere workshop is een presentatie gegeven van een praktijkvoorbeeld van hoe instellingen werken aan flexibilisering van het deeltijdonderwijs. Verder is iedere workshop geleid door een workshopvoorzitter, die zorgt voor de gespreksleiding in de discussie en die na de workshop de plenaire terugkoppeling heeft gedaan.

Het doel van de workshops was om, naar aanleiding van de presentatie, via discussie te komen tot:

- aanbevelingen voor beleid instellingen;
- aanbevelingen voor beleid overheid;
- aanscherpingen/aanvullingen opdracht adviescommissie flexibel hoger onderwijs;
- aanscherpingen/aanvullingen t.a.v. experimenteerruimte (start vanaf 2014/2015).

Tijdens iedere workshop is een presentatie verzorgd. Zie de bestanden van deze powerpointpresentaties op de (tijdelijke) webpagina van de werkconferentie: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/evenementen/werkconferentie-deeltijd-hoger-onderwijs>.

5.a. Workshop 1 – Rol van ICT in het deeltijd hoger onderwijs

- Workshopvoorzitter: Sander van den Eijnden - vz. college van bestuur OU en vz. werkgroep deeltijd VSNU.
- Presentatie door: Anka Mulder - secretaris Technische Universiteit Delft en directeur Onderwijs; Anke Grefte - docent online education Msc-track Watermanagement aan de Technische Universiteit Delft.
- Notulen door: Adrie Steenbrink - sr. Beleidsmedewerker Ministerie OCW.

Workshopomschrijving die op voorhand is verstekt aan alle deelnemers:

De laatste jaren hebben ontwikkelingen op het terrein van *Massive Open Online Courses* (MOOC's) en *Open Courseware* e.d. een grote vlucht genomen. De verwachting is dat digitalisering van het onderwijs de komende jaren voor ingrijpende wijzigingen in het aanbod van hoger onderwijs zullen zorgen.

In deze workshop bespreekt Anka Mulder aan de hand van praktijkcasuïstiek wat de aanpak, ervaringen en plannen zijn van de TU Delft op het gebied van het online aanbieden van onderwijs. Deze casuïstiek varieert van losse vakken en modules tot en met een masteropleiding Watermanagement die vanaf september volledig in de vorm van *online education* wordt verzorgd. Er wordt een beeld gegeven van de keuzes die de TU Delft heeft gemaakt, van de onderliggende strategische overwegingen en van de doelstellingen. Ook wordt besproken wat tot dusver de waarneembare effecten van het digitaal aanbieden van onderwijs zijn.

De ontwikkelingen zijn nieuw en veel effecten daarmee nog niet bekend. In de discussie tijdens deze workshop wordt gekeken naar vragen als: 'Wat zullen de effecten zijn van digitalisering op de flexibiliteit van het onderwijs en op de (inter)nationale deelname?', 'Welke perspectieven biedt digitalisering van het onderwijsaanbod voor flexibilisering van het hoger onderwijs voor werkenden?', 'Tegen welke vragen en belemmeringen op het gebied van bestaande kaders in wet- en regelgeving loop je aan als instelling wanneer je het onderwijs online aanbiedt?' en 'Wat moet er gebeuren om tot een optimale benutting te komen van de mogelijkheden die digitaal onderwijsaanbod biedt voor flexibilisering van het hoger voor werkenden?'. Samen met u worden antwoorden op deze vragen verkend en, zo mogelijk, adviezen en aanbevelingen geformuleerd.

Verslag workshop 1:

Centrale vraagstelling: hoe onderwijs te flexibiliseren met ict?

Wat is/zijn:

- *OCW Open Courseware*: informeel onderwijs, doel: onderwijs innoveren, kennis verspreiden, zichtbaarheid/reputatie instelling en onderwijs vergroten.
Bij het wereldwijde *Open Courseware Consortium* zijn 300 universiteiten aangesloten, waaronder TUD (Anka Mulder is vz.)
- *MOOC's*: eigenlijk al 15 jaar oud, in 2012 doorgestart met *Artificial Intelligence (AI)* door Thrun. Sindsdien een *hype* en de afgelopen twee jaren is het in een stroomversnelling gekomen. AI trok 160.000 studenten wereldwijd.
Informeel onderwijs, open voor iedereen, gestructureerd, niet per se open leermateriaal, certificaat of *badge*, 10% slaagt.
Doel: innovatie, toegankelijkheid en reputatie.
Lost het deeltijdprobleem niet op: is geen maatwerk, duur in productie (50-10 k€ per cursus/vak).
MOOC's kunnen wel in het reguliere programma worden opgenomen.
Waar vind je MOOC's? Op een aantal platforms: Coursera (Stanford, commercieel), Udacity (soort privé universiteit, ook commercieel), edX (MIT en Harvard, not for profit), en een aantal kleinere. TUD heeft edX gekozen.
- *Online onderwijs*: formeel, niet open voor iedereen, formeel getuigschrift.
Doel: innovatie en toegankelijkheid vergroten.

Deze hele beweging zou het hoger onderwijs nog wel eens op de kop kunnen zetten (disruptive technology, Christensen).

Probleem: komende 15 jaar dienen zich 80 miljoen studenten extra aan. Hoe accommodeer je die toestroom? Dat zou vele nieuwe universiteiten vereisen. Dat moet anders: met ict.

Motieven van de TUD: innovatie, idealisme, reputatie, zichtbaarheid, talentwerving
Kijk niet teveel naar de VS: er zijn grote culturele en structurele verschillen tussen VS en NL.

Moody's Investors Service concludeert in hun rapport september 2012 dat wereldwijde topinstellingen wel varen bij digitale ontwikkelingen. Dit geldt ook voor de nationale instellingen, maar al veel minder voor de regionale en specialistische instellingen. De commerciële instellingen op hun beurt verliezen bij deze ontwikkeling.

TUD heeft zijn plannen versneld: in 2013 komen er 4 MOOC's op edX, en drie pilots met online onderwijs zoals de Master Watermanagement. Daar is veel voor nodig. En TUD moet ermee langs de Inspectie, NVAO en OCW.

Pilot online Master Watermanagement:

- Anke Grefte beschrijft de pilot online Master Watermanagement, die volledig online gevolgd kan worden, maar er zijn ook plannen studenten in staat te stellen losse vakken te volgen.
- Doelgroep: studenten wereldwijd.
- Maximaal 10 studenten in deze pilotfase en in 2018 op 50 studenten.
- De eindtermen van het online programma zijn gelijk aan die van het voltijdse programma en de programma's lopen ook parallel (vakken, toetsen, tentamens, examens). Losse vakken zijn vaker aan te bieden. Het idee is dat de studenten nu nog voor tentamenweek, elke tiende week naar de campus komen. Dan kunnen zij

tegelijkertijd lab-onderwijs volgen en tentamens doen. Labwerk online moet nog worden gerealiseerd. Voor losse vakken zijn de vooropleidingseisen ook geldend, inschrijven bij TUD, betalen per vak/jaar, af te sluiten met een certificaat. Die leveren vrijstellingen op voor de Master, te bepalen door de examencommissie.

- Vraag: hoe kijk je naar het rendement bij losse vakken?

Discussie

Welke doelgroepen bedient de TUD hiermee? Deeltijd? Levenlanglerenden? Wat willen die? Flexibiliteit of structuur? En weten we dit? En zo nee, hoe kunnen we dit dan organiseren? Wat is de rol van online onderwijs?

- Er zijn financiële aspecten: een Italiaanse student die naar de TUD-campus komt betaalt het wettelijk collegegeld, als hij vanuit Italië online studeert het instellingscollegegeld.
- De behoefte aan flexibiliteit is er vaak vanuit de werkgever, de TUD blijft een aanbodgestuurde instelling.
- Het is vooral de deeltijdse bacheloropleiding die aantrekkelijker moet worden. En het moet aantrekkelijker worden onderdelen te volgen.
- Veel instellingen blijven een doelgroep zien voor contactonderwijs en gaan over tot *blended learning*. Wat de TUD doet is ook *blended*: MOOC's kunnen worden ingezet in het reguliere programma. Geen saaie lange hoorcolleges, maar korte brokken, veel activiteiten inlassen.
- Digitalisering maakt het onderwijs niet goedkoper, maar de inzet van MOOC's kan wel geld besparen.
- TUD biedt geen deeltijd onderwijs aan, maar flexibiliseert het onderwijs. Is dat de slimme uitweg?
- Diverse aanwezigen merken op dat de flexibiliteit van de online master zit in het onderwijsproces en niet in de inhoud.
- Veel van de discussie gaat erover dat de TUD wel flexibiliseert, maar zich niet op deeltijd studenten richt. De TUD beaamt dat deeltijd niet het doel is van hun activiteiten.
- Online onderwijs vereist een zekere didactiek en stelt hoge eisen aan de MOOC. MOOC's voldoen hier niet per se aan; eigenlijk hebben veel MOOC's een verouderde didactische opzet. Voorbeelden van hoe het moet zitten bij de OU (hbo rechten). Het afstandsonderwijs van de OU is ook niet afgeleid van het *face-to-face* onderwijs. DT als aftreksel ('het theezakje') van VT zal niet werken. Een andere *good practice*: de lerarenopleiding van Windesheim voor werkenden met veel aandacht voor binding met en tussen studenten.
- Instellingen zouden kunnen samenwerken om MOOC's aan te bieden voor schakelprogramma's. Anderen wijzen erop dat schakelprogramma's maatwerk (moeten) zijn afhankelijk van doelgroep en profiel/aanbod en dat het niet voor de hand ligt daarvoor gezamenlijk MOOC's te ontwikkelen. MOOC's zijn niet geschikt voor alles.

Experimenteerruimte?

- Vraag aan het ministerie: moeten instellingen met elk voorstel voor online onderwijs naar OCW, NVAO en de Inspectie? Kan verlamdend en vertragend werken. Kan er een algemeen beleidslijn komen?
- Er komt experimenteerruimte voor deeltijd en flexibilisering. Hoe breed zien de aanwezigen deze ontwikkeling? Hoe breed leeft de vraag naar wetgeving hiervoor?
- Veel instellingen starten pilots en willen op termijn verbreden. Alleen de wijze van aanbieden is anders. Het is zeker een relevante ontwikkeling. Over de volle breedte zal behoefte ontstaan aan modulair aanbod voor werkenden.
- Andere instellingen wijzen erop dat er vaart moet worden gemaakt. We lopen nu al achter en gaan nu pas experimenteren.

Sander vat samen dat er wellicht eigen onderwijs moet komen voor “niet jong en niet aansluitend op vo/mbo”. Wat zijn belemmeringen in wet- en regelgeving daarvoor? De pilots van de TUD sluiten niet heel erg hierbij aan, maar wat betreft de MOOC's is wel een interessante ontwikkeling hoe dit effect heeft ook op de traditionele leerroutes en hoe de MOOC's op waarde wordt geschat.

5.b. Workshop 2 - De flexibele deeltijdopleiding: hogeschool én overheid aan zet

- Workshopvoorzitter: Paul Rüpp - voorzitter college van bestuur Avans Hogeschool en voorzitter werkgroep deeltijd HBO-raad.
- Presentatie door: Lucie te Lintelo - adviseur/beleidsmedewerker EVC en levenlang leren, Hogeschool van Amsterdam; Pieter Cornelissen - Programmadirecteur Leven Lang Leren, Hogeschool Utrecht.
- Notulen door: Bert Broerse - sr. Beleidsmedewerker Ministerie OCW

Workshopomschrijving die op voorhand is versteekt aan alle deelnemers:

Vier hogescholen (HvA, HAN, Hanze en HU) bespreken wat volgens hen het belang is van deeltijdonderwijs voor de hogeschool en voor de beroepspraktijk. Besproken wordt hoe deeltijdopleidingen toegankelijker, beter en flexibeler gemaakt kunnen worden voor werkende professionals. Ook wordt ingegaan op marktontwikkelingen en 'facts en figures' over het deeltijdonderwijs.

Aan de hand van concrete praktijkcasuïstiek wordt besproken wat de behoefte is van professionals en de beroepspraktijk wat betreft de inrichting van het hoger onderwijs, en hoe de hogescholen daarop inspelen. Tevens komt aan de orde wat de ervaringen zijn met de flexibilisering van het deeltijdonderwijs. Wat werkt en wat is moeilijk voor elkaar te krijgen? Ook wordt besproken wie aan zet is om het deeltijdonderwijs verder tot ontwikkeling te brengen. Wat is de rol van de hogeschool, van werkgevers en van de overheid?

Deelnemers worden uitgenodigd de discussie te voeren om met elkaar aanbevelingen te formuleren voor de experimenteerregeling en voor de commissie die de minister gaat adviseren over het te voeren beleid ten aanzien van toekomstbestendig hoger onderwijs voor werkenden.

Verslag workshop 2:

De discussie spitst zich toe op de deeltijdse bachelorfase en in afgeleide zin de duale bachelorfase. Er wordt stilgestaan bij de belangrijkste ontwikkelingen in dit onderwijssegment. Zo is de instroom in het bekostigd onderwijs tussen 2002 en 2012 afgenomen met 48%, waarvan 29% daling in de laatste twee jaar.¹ Er is hierbij sprake van een dubbele dip. De tweede dip is veroorzaakt door de langstudeermaatregel, stapelaars en de economische crises.

Er wordt een overzicht getoond van de soorten spelers, de omvang van het assortiment, het aantal deelnemers en de scores op meerdere kenmerken. Opvallend is dat slechts 5% à 10% van de deelnemers in het private segment gericht is op een diplomatraject. MOOC's gaan een grotere rol spelen door het grote aanbod en de toegankelijkheid. Onzeker is of dit segment tot veel graden leidt of vooral certificaten oplevert.

Succesfactoren voor deeltijdonderwijs:

- samenwerking werkveld en branches – instellingen ook in de vorm van O&O-fondsen

---

¹ De cijfers die genoemd worden op slide 3 en 4 van de Powerpoint zijn niet accuraat. Het aantal hbo-deeltijdstudenten in het jaar 2012/2013 in de bachelor en master is opgeteld 52.700. In het wo zijn dit er 6.800.

- flexibiliteit van de onderwijsorganisatie
- flexibiliteit van de programma's
- specifieke financiële ondersteuning vanuit de Wvva en overheidsbekostiging
- zekerheid over het overheidsbeleid op langere termijn
- sluit aan op behoeften van werkenden
- het onderwijs is organiseerbaar en betaalbaar
- borging van het eindniveau.

Doelgroepen voor deeltijdonderwijs: jongeren die opscholing willen, ouderen die meer bagage nodig hebben en omscholers. Werkgevers onderkennen het belang van een formeel diploma (bijv. Tata Steel, KLM en banken) en vinden een standaardprogramma dan niet bezwaarlijk. Er is een spanningsveld tussen bedrijfsopleidingen en een formele hbo-opleiding.

ISBW constateert dat werkgevers soms aandringen op verkorte studieroutes.

De HvA gaat hier niet in mee maar legt de nadruk op een goede verantwoording van individuele trajecten op basis van een standaard programma. Dus geen flexibiliteit op verzoek van specifieke werkgevers. Een ander leerpunt is dat de werkplek niet altijd voldoet aan de eisen. Het komt erop aan werken en leren goed te combineren.

Rüpp vindt dat de focus moet verschuiven van studiebelasting naar het eindresultaat in de vorm van bereikte kwalificaties. Het is wel zaak tussentijds te monitoren waar de student staat in zijn ontwikkeling.

Iemand van een private aanbieder pleit ervoor rekening te houden met het feit dat ouderen heel anders studeren. Dat moet je waarderen.

Een werkgever vraagt aandacht voor het grote aantal echte omscholers dat in deeltijd studeert. Deze doelgroep niet vergeten. Ook ondernemende zelfstandigen hebben baat bij flexibel onderwijs.

Een modulaire opbouw rond herkenbare thema's en leidend tot een certificaat. Bij vervolgstudie beoordeelt de examencommissie de houdbaarheid van certificaten. De omvang en diepgang van een module moeten substantieel. De HvA kiest daarom voor een ordening op basis van semesters. *Blended learning* en werkplekleren dragen bij aan flexibilisering. Aan het eind vindt onafhankelijke toetsing plaats. Examencommissies zijn huiverig bij de waardering van certificaten afgegeven door andere instellingen en vertonen risicomijdend gedrag.

Avans geeft geen getuigschriften af op basis van certificaten maar eist altijd een eindproef.

De inspectie wijst erop dat de WHW veel ruimte geeft voor de beslissing van de examencommissie. Een eindproef is dan een goed idee. Het gaat om individuele beslissingen die je goed moet wegen en dat kan niet zomaar in de vorm van generieke vrijstellingen.

De HvA stelt deelname aan het eindexamen verplicht. Anders is er sprake van contractonderwijs en dat moet je dan als zodanig positioneren om niet in conflict te komen met 'Helderheid'. Cursisten die aanschuiven bij een module betalen het instellingscollegegeld.

Randvoorwaarden deeltijdonderwijs:

- neem als branche verantwoordelijkheid en investeer in deeltijd
- deeltijd loskoppelen van voltijd maar wel verbonden houden
- zorg voor voldoende volume i.v.m. kwaliteit en flexibiliteit
- benut de meerwaarde van de hogeschool en verrijk het voltijdonderwijs met casuïstiek uit het deeltijdonderwijs
- samenwerking tussen deeltijdopleidingen

- vanwege het noodzakelijk volume en de ontwikkeling van expertise moet een gering aantal hogescholen zich profileren op postinitieel hoger onderwijs
- zorg voor eenzelfde modulaire opbouw
- minder versnippering in het aanbod.

Discussie:

- Hans Daale pleit ervoor het landelijk opleidingsoverleg deeltijd weer in te stellen.
- De inspectie adviseert de opleiding als geheel te blijven aansturen en niet een apart deeltijdteam in te richten.
- De Hogeschool Rotterdam pleit voor brede Croho-licenties voor deeltijd vanwege andere behoeften van de deelnemers. Voltijd kun je beter smal houden.
- Rupp vraagt of het een goed idee is om voltijd en deeltijd apart te regelen in de WHW.
- De Hogeschool Utrecht zegt dat de huidige WHW al veel mogelijk maakt maar niet stimulerend is om deeltijdonderwijs aan te bieden. OCW zou kunnen zorgen voor een duidelijker omschrijving van wat is toegestaan. Nu zie je ontwijkingsgedrag. OCW moet het bekostigingssysteem aanpassen ter bevordering van geflexibiliseerd aanbod. Maak een einde aan de onzekerheid over de bekostiging van deeltijdonderwijs. En als de bekostiging vervalt zorg dan voor een overgangstraject.
- Avans Hogeschool zou het verschil tussen deeltijd en duaal afgeschaft willen zien.
- De Hogeschool Utrecht meent dat veel te regelen is zonder experiment. Richt het experiment op flexibilisering van de bekostiging, zoals vraagfinanciering of bekostiging van modules.
- De Hogeschool Rotterdam vindt start van de experimenten per studiejaar 2014/2015 een te krap tijdpad. Rupp vindt dat 2017 te snel is voor het trekken van conclusies.

5.c. Workshop 3 - Gestandaardiseerde, leerwegaafhankelijke ICT-bacheloropleiding

- Workshopvoorzitter: Ria van 't Klooster - directeur Nederlandse Raad voor Training en Opleiding (NRTO).
- Presentatie door: Hans Mulder - collegevoorzitter Hogeschool NOVI en voorzitter 'Stichting Platform ICT Hogescholen'.
- Notulen door: Bastiaan van Vliet en Patrick Leushuis - sr. Beleidsmedewerker Ministerie OCW

Workshopomschrijving die op voorhand is verstekt aan alle deelnemers:

Zeven private hogescholen (NOVI, Dirksen, NCOI, LOI, NTI, SDO, en SOD) ontwikkelen met elkaar en in nauwe samenwerking met de ICT-Branche een opleiding (bedrijfskundige) informatica. Een goed voorbeeld van hoe er enerzijds vraaggericht en flexibel wordt opgeleid en er anderzijds sprake is van standaardisatie en transparantie van het eindniveau.

De vooraanstaande private hogescholen hebben zich verenigd in de 'Stichting Platform ICT Hogescholen'. Al deze Hogescholen bieden kernvakken aan (120 EC) die in nauw overleg met het werkveld zijn vastgesteld. Doordat de examens extern worden afgenomen, is er sprake van standaardisering en kwaliteitsborging van het eindniveau. Dit eindniveau is gezamenlijk en in afstemming met het werkveld uitgewerkt in beoordelingskaders. De leerwegen die leiden tot het gestandaardiseerde eindniveau verschillen per opleider. Ze worden flexibel en vraaggericht ingevuld, afhankelijk van de studentenpopulatie. Er wordt opgeleid tot het verkrijgen en/of behouden van een baan. Hoe dat allemaal kan en in zijn werk is gegaan, komt in deze workshop aan de orde.

(Mede-) initiator prof. dr. Ing Hans Mulder van Hogeschool NOVI zal deze workshop verzorgen. Hij zal u meenemen in de aanpak, de gemaakte keuzes en de afwegingen. Natuurlijk kunt u ook vragen stellen over dit initiatief dat als voorbeeld kan dienen voor andere sectoren binnen het (bekostigd als niet-bekostigd) HBO.

Verslag workshop 3:

- Hans Mulder schetst aan de hand van de opkomst en teloorgang van de AMBI-examens de voor- en nadelen van en voorwaarden voor landelijke examens.
- Ten opzichte van het reguliere hbo is voor ICT-opleidingen de vraagkant van werkgevers erg belangrijk en het Europese raamwerk voor ICT leidend bij het ontwerp van de opleiding.
- Initiatief betreft 120 ec's, het generieke deel, de basiskennis en –kunde. Kan leiden tot Ad-diploma's. De eerste twee jaar zijn gemeenschappelijk, als het ware de start van een brede bachelor. Dat maakt uitwisseling mogelijk met kernvakken en landelijke examens. Voordeel van landelijke examinering is ook de uitwisselbaarheid van opleiders. Het zou ook de instellingstoets eenvoudiger maken.
- Toetsen benutten voor het aantonen (door studenten) dat men doelstellingen/materie beheerst, ook al heeft men e.e.a. (deels) buiten de opleiding geleerd.
- Borging kwaliteit centrale examinering door onafhankelijk Exameninstituut. *Issue* hierbij is dat de kwaliteit (sborging) in het kader van accreditatie iedere keer per instelling/opleiding opnieuw moet worden beoordeeld, zodat zeven keer hetzelfde wordt beoordeeld. Kan dat niet gezamenlijk, op landelijk niveau?
- Hierbij speelt ook een rol dat de examencommissie van de opleiding/instelling verantwoordelijk is en blijft ('*degree awarding power*').
- Aansluiting bekostigde hogescholen bij dit initiatief? En/of aansluiting private hogescholen bij commissie Bruin? Publieke en private instellingen zouden meer moeten samenwerken i.p.v. concurreren.
- Belang van gezamenlijkheid ten aanzien van:
  - uitwerking eindniveau (inhoud en niveau);
  - kernvakken (basis);
  - centrale examinering;
  - leerwegonafhankelijke toetsing / beoordelingskaders.Daarnaast kan per hogeschool / opleiding sprake zijn van verschillende accenten en profilering op onderwijskundige vormgeving en inhouden e.d.
- Rol overheid: ruimte bieden voor flexibiliteit in uitvoering onderwijs, loslaten van sturing op inputfactoren als programmaduur en studielast e.d., en scherp toezicht op realisatie eindniveau.
- Bij landelijke examinering kan gestuurd worden op eindniveau. De uitvoering en inrichting van het onderwijs kan veel meer aan de instellingen worden overgelaten bij een leeropbrengst gestuurd curriculum, als de examens en/of de landelijke toets- en beoordelingskaders vast liggen.
- *Issues*:
  - belang formeel diploma vs. belang kennis en vaardigheden (ook non-formeel en informeel);
  - rol/belang inschaling losse cursussen, trainingen en modules in NLQF;
  - geldigheid van de waarde van certificaten: duur en omvang in *credits*.
- Ervaren belemmeringen en wensen t.a.v. experimenteerimte:
  - meer ruimte voor flexibilisering, door standaardisering (eindniveau, beoordelingskaders, centrale examinering e.d.);
  - loslaten kwaliteitsborging m.b.v. sturing op inputfactoren (studieduur, studielast in uren per credit etc.);
  - leerwegonafhankelijk beoordelen + scheiden verantwoordelijkheden voor opleiden en beoordelen;
  - bevorderen samenwerking bekostigde en niet-bekostigde opleidingen en instellingen.
- Meetpunten evaluatie experimenten op deze punten:

- meer instroom?
- meer efficiëntie in leerwegen?
- meer flexibiliteit en maatwerk in leerwegen?
- meer tevredenheid deelnemers en werkgevers?
- gerealiseerd eindniveau.
- Input/aandachtspunten voor adviescommissie Flexibel hoger onderwijs voor werkenden:
  - standaardisatie (landelijke beoordelingskaders en examinering, zie. Bruin) - standaardisatie van de eindtermen geeft meer ruimte voor flexibilisering van de uitvoering (opleidingstraject);
  - onderzoeken van mogelijkheid en wenselijkheid van het scheiden van opleiden en beoordelen (analoog aan de Wet financieel toezicht) en effecten op kwaliteitsborging;
  - onderzoek naar deelcertificaten, externe examinering en *transfer of credits*;
  - bevorderen samenwerking publieke en private opleidingsinstellingen hoger onderwijs;
  - financieringsvormen, waarbij bijzondere aandacht voor rol en bijdragen bedrijfsleven (co-financiering).

5.d. Workshop 4 - Vraagfinanciering in het Hoger Onderwijs

- Workshopvoorzitter: Eric Fischer - bestuurslid SEO economisch onderzoek.
- Presentatie door: Bert Tieben - SEO economisch onderzoek - hoofd cluster Mededinging en Regulering.
- Notulen door: Yvonne Bernardt - sr. Beleidsmedewerker Ministerie OCW

Workshopomschrijving die op voorhand is versteekt aan alle deelnemers:

Een sterk onderwijsbestel levert onderwijs van hoge kwaliteit en is tevens voldoende responsief om veranderingen in de vraag te volgen. Vraagfinanciering is een mogelijk instrument om dit doel te bereiken. Bij vraagfinanciering 'volgt' de financiering de onderwijsdeelnemer. Hierdoor ervaren de onderwijsinstellingen een prikkel om het aanbod meer op de vraag af te stemmen.

Vraagfinanciering is reeds in verschillende semi-publieke markten doorgevoerd, zoals de zorg. De toepassing van vraagfinanciering kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Een voucher die kan worden ingewisseld tegen onderwijs is het meest bekende voorbeeld. Andere vormen zijn voorts denkbaar en worden toegepast in het hoger onderwijs in verschillende landen.

De vraag is wat vraagfinanciering voor het hoger onderwijs voor werkenden kan betekenen. Wat zijn de voor- en nadelen? Denk aan de mogelijkheid om lastig bereikbare groepen op de arbeidsmarkt aan het 'scholen' te krijgen. Hoe kan vraagfinanciering in de context van het Nederlandse onderwijs concreet worden vormgegeven? Wat is effectief en wat niet? In deze workshop worden de resultaten van diverse effectstudies besproken en vindt een discussie plaats over (on)wenselijkheid van vraagfinanciering in het hoger onderwijs.

Verslag workshop 4:

In de presentatie kijkt Bert Tieben vanuit een economisch perspectief naar vraagfinanciering. De volgende onderwerpen komen achtereenvolgens aan de orde:

- Het grote belang van het hoger onderwijs voor werkenden, zowel vanuit het individuele belang van werknemer en werkgever als vanuit het maatschappelijk belang (externe effecten). Economisch gaat het om de vraag hoe het maatschappelijk rendement zich verhoudt tot het private rendement van hoger onderwijs.

- Over het algemeen wordt de knip gelegd bij het postinitiële onderwijs; daar overheerst het private rendement en is de rol van de overheid beperkt.
- Uit gegevens van het CBS blijkt dat de deelname aan deeltijd hoger onderwijs daalt, terwijl de deelname aan postinitieel hoger onderwijs gezien over een wat langere termijn is toegenomen (de afgelopen jaren echter niet). In totaal gaat het om zo'n 1½ miljoen deelnemers. In dat postinitiële onderwijs is de groep "niet-regulier onderwijs, korter dan 1 jaar, op hbo niveau" de grootste groep. Er is enige discussie over de data, vanwege de verschillende definities die gebruikt worden. In de ruime definitie van het CBS wordt alle scholing meegenomen, terwijl het bij de gegevens over deeltijdonderwijs alleen om volledig geaccrediteerde opleidingen gaat. In algemene zin betreft ongeveer 85% van de markt voor postinitieel onderwijs non-formele scholing.
- Vervolgens gaat Bert Tieben in op de vraag of er sprake is van marktfalen en hoe vraagfinanciering een rol zou kunnen spelen. De markt faalt bijvoorbeeld op het gebied van informatie over kwaliteit en als gevolg van niet perfect toerekenbare baten van scholing. Dat leidt ertoe dat zonder overheidsingrijpen de investering van werknemers en werkgevers in scholing suboptimaal zou zijn.
- Vraagfinanciering kan op verschillende manieren worden doorgevoerd. Voorbeelden zijn het persoonsgebonden budget in de zorg, en innovatievouchers voor het MKB. Maar in theorie is ook bekostiging op studentenaantallen een vorm van vraagsturing. Een Zwitsers onderzoek met vouchers voor scholing laat zien dat met te lage bedragen er geen toename van de vraag optreedt. Boven die drempel hebben vouchers wel een redelijk sterk effect op de vraag. Er is echter sprake van 'weglekeffecten' omdat vooral van de hoger geschoolden een groot deel ook zonder voucher aan scholing zou doen. Er is bij dit onderwerp discussie over de vraag in hoeverre uitkomsten van zo'n specifiek experiment te generaliseren zijn naar het Nederlandse deeltijdonderwijs.
- Tot slot gaat Tieben in op het onderzoek van SEO waarin zij adviseren de financiering voor het deeltijdonderwijs om te zetten in vraagfinanciering via vouchers. Enkele varianten uit het onderzoek leiden budgetneutraal tot extra deelname aan het hoger onderwijs.

In de discussie gaat het over de vraag hoe je vraagsturing zou kunnen benutten om scholing te stimuleren in sectoren waarvoor een tekort op de arbeidsmarkt is of dreigt. Dat kan door bedragen van de vouchers te variëren tussen sectoren. Er wordt aangegeven dat het hier in veel sectoren om een 'business to business' markt gaat. In de technologiesector bijvoorbeeld wordt het grootste deel door de ondernemers betaald. (NB. er zijn sterk verschillende geluiden en cijfers over betaling door werkgevers, afhankelijk van de vraag of het om non-formele scholing of formele opleidingen gaat en afhankelijk van de vraag of het om deelname aan bekostigd of niet-bekostigd onderwijs gaat.) In de technologische sector is er echter nauwelijks aanbod van scholing, vanwege de dure infrastructuur die nodig is. PPS constructies zouden een goed instrument zijn om de kennisinfrastructuur beter te ontsluiten. Als goed voorbeeld worden de Centra voor innovatief vakmanschap in het mbo en de *Centres of Expertise* in het hbo genoemd. Dit type constructies ontstaat niet met alleen op de werknemer gerichte vouchers, er is behoefte aan meer vormen van samenwerking. Daarop aansluitend wordt aangegeven dat het goed is om minder vanuit een theoretische (economische) blik naar vraagsturing te kijken, en meer te zoeken naar nieuwe constructies om budgetten bij elkaar te brengen.

Vervolgens wordt besproken dat voor werkenden het probleem vaak niet het geld is, maar vooral de tijd om een opleiding te volgen. Dat is met een voucher over het algemeen niet op te lossen. Bij de lerarenbeurzen is ook budget voor vervanging tijdens afwezigheid. Dat is een belangrijke succesfactor.

Verder wordt de vraag gesteld of het opknippen van het budget in vouchers met relatief kleine bedragen niet leidt tot een te sterke versnippering van de vraag. Leidt het niet vooral tot deelname aan cursussen, en tot een nog verdere afname van de vraag naar volledige opleidingen? Met een voldoende hoge voucher is de veronderstelling dat mensen over de drempel getrokken kunnen worden, en dat daardoor de totale vraag kan toenemen. Wel is het zo dat vraag naar lange opleidingen veel lastiger te sturen is met vouchers dan de vraag naar korte opleidingen.

Tot slot wordt vooral gesproken over het belang van diplomering/certificering. Duidelijk is dat er veel lerenden zijn, die op steeds meer manieren onderwijs volgen. De term 'deeltijdonderwijs' is daarbij te beperkt, en dekt de lading niet meer. De vraag is hoe je een groter deel van deze lerenden naar een diploma brengt. Een aantal knelpunten dat het behalen van diploma's in de weg staat:

- Voor hogescholen die zich flexibel opstellen door bijvoorbeeld onderwijs te verzorgen op de locatie van de werkgever, is het nu wettelijk vaak niet mogelijk een erkend diploma te geven (zoals het voorbeeld van de werkgever in de plenaire presentatie) als zij niet erkend zijn als rechtspersoon hoger onderwijs voor het verzorgen van niet-bekostigde opleidingen.
- Er wordt aangegeven dat de groeiende diversiteit in het aanbod ook vraagt om diversiteit in vormen van toetsing. Een optie kan zijn om de toetsing te subsidiëren, in plaats van het aanbod. Het onderwijs kan dan bijvoorbeeld via private partijen / contractonderwijs gevolgd worden, en de toetsing kan dan bij een bekostigde instelling afgenomen worden.
- Een goed functionerend EVC systeem zou hiervoor een schakel kunnen zijn. Dit blijkt nog onvoldoende het geval. Er wordt aangegeven dat het aantal instellingen dat EVC trajecten verzorgd te groot is, dat het teruggebracht zou kunnen worden naar landelijk twee of drie. (NB. in het hbo zijn er nu nog vier aanbieders van evc-procedures, in het wo is er niet één). Ook wordt aangegeven dat het benutten van een EVC traject voor individuen vaak duur is, wat het gebruik beperkt.
- Om EVC's beter te kunnen benutten is het bovendien van belang dat het Nationale kwalificatieraamwerk (NLQF) veel beter benut wordt bij het inschalen van (onderdelen van) cursussen en opleidingen.

6. Afsluitende, plenaire gedeelte

6. a. Terugkoppeling Workshops

Plenaire terugkoppeling van de belangrijkste resultaten van de workshops door de workshopvoorzitters:

- hoofdlijnen van de bespreking;
- conclusies t.a.v. perspectieven voor versterking flexibiliteit en vraaggerichtheid van het hoger onderwijs voor werkenden;
- wensen t.a.v. inrichting experimenteerruimte;
- specifieke aandachtspunten en vragen die men wil meegeven aan de adviescommissie.

Sander v.d. Eijnden, workshop 1:

- Doelgroep werkenden / volwassenen vraagt om eigen pedagogisch didactische benadering. Niet werken met programma's die een afgeleide zijn van voltijd onderwijs.
- Modernisering en flexibilisering hoger onderwijs over de volle breedte van belang, niet alleen voor deeltijd opleidingen.

Paul Rüpp, workshop 2:

- Deeltijd hbo: flexibilisering absolute noodzaak.
- Niet alleen voor werkenden, ook voor 2^e kans, werkzoekenden, allochtonen e.d.
- Bij kwaliteitsborging focus op realisatie eindniveau, zorgen dat ballast die realisatie maatwerk in de weg staat wordt opgeruimd (zoals vaststaande programma's en uren studielast e.d.).
- Ontvlecht voltijd en deeltijd en maak aparte Croho's.

Ria van 't Klooster, workshop 3:

- Standaardisering als voorwaarde en bouwsteen voor flexibilisering: uitwerking eindtermen en examinering e.d.
- Van belang voor leerwegaafhankelijke beoordeling: standaardisatie kwaliteitsborging en realisatie eindniveau bij diversiteit aan (flexibele) leerwegen.
- Loslaten van sturing op inputfactoren (zoals uren studielast), focus op realisatie eindniveau.

Eric Fischer, workshop 4:

- Bespreking verantwoordelijkheid private markt en overheid. Kleine overheid voor marktfalen.
- Vouchers: op basis van voorbeelden en effectonderzoek leidt dit tot additionele deelname bij voldoende substantiële bedragen.

6.b. Discussie

Wel of niet scheiden van wet- en regelgeving voltijd en deeltijd hoger onderwijs?

Niet:

- Levert problemen op a.g.v. 'grensverkeer'.
- Flexibel onderwijs is voor alle doelgroepen van belang.
- Sturing op learning outcomes (en loslaten kwaliteitsborging mbv inputfactoren) voor alle doelgroepen en opleidingsvormen van belang. Overheid moet zich richten op borging eindniveau, niet op inrichting van het onderwijs.

Wel:

- Bestaande wet- en regelgeving is absoluut niet toegesneden op deeltijd hoger onderwijs en doelgroep werkenden / volwassenen.
- Deze doelgroep heeft een dusdanig eigen karakter dat dit vraagt om een totaal andere en eigen inrichting van het onderwijs en daarmee om specifieke, aparte wet- en regelgeving.
- Loskoppelen van accreditatie van voltijd en deeltijd opleidingen ligt in het verlengde van het werken met specifieke kaders in wet- en regelgeving. Problematiek rond vestigingsplaats speelt bij deeltijdonderwijs ook eerder (en anders) dan bij voltijd onderwijs.
- Biedt mogelijkheden om specifiek t.a.v. deeltijdonderwijs / hoger onderwijs voor werkenden te sturen op integratie publiek-privaat (zowel private activiteiten publieke instellingen als samenwerking publieke en private instellingen hoger onderwijs).

Landelijke kaders voor toetsing en beoordeling?

- Niet alleen landelijke toetsen / examens, maar ook landelijke beoordelingskaders voor:
  - evc / vrijstellingen;
  - beoordeling werkplekleren;
  - leerwegaafhankelijke toetsing en beoordeling flexibele trajecten.
- *Issues:*
  - kwalificaties (eindniveau) vs. uren studielast en (omvang) studieprogramma's e.d.;
  - rol en verantwoordelijkheid examencommissies van opleidingen afzonderlijke instellingen (accreditatie, inspectie);
  - aantallen ec's gekoppeld aan landelijke examens / eenheden in kaders voor toetsing en beoordeling: verschillen tussen opleidingen van verschillende instellingen?
- Scheiden opleiden en beoordelen c.q. onderwijs en examinering.
  - kan ook op instellingsniveau;
  - overheidstoezicht richten op beoordeling / examinering.
- Landelijke examens alleen voor (beperkt) deel van de opleiding, ruimte houden voor professionele autonomie instellingen en docenten.
- Begrip 'landelijke examens' lijkt op beperkte opvatting te duiden, alsof het alleen om kennis op lagere cognitieve doelstellingsniveaus gaat. Het gaat ook om hogere cognitieve niveaus en ook om competenties, vaardigheden en professionele (beroeps)houding e.d.

6.c. Statements en aanbevelingen, ook voor adviescommissie

- Werken met *credits* en *transfer of credits* op basis van landelijke kaders toetsing en beoordeling opleidingen.
  - *Credits* competentiebeoordelingen in competentiepaspoorten (niet alleen formeel onderwijs).
  - Modularisering en stapeling *credits*.
  - Samenwerking publiek-privaat:
    - wederzijds gebruik infrastructuur en expertise (incl. landelijke opleidingsprofielen);
    - samenwerking rond standaardisering (kaders toetsing en beoordeling, examinering).
- "Eerst helderheid over taakverdeling publiek-privaat, anders blijf je in elkaars vaarwater komen".

- Overheid moet zorgen voor duidelijkheid over de ruimte die de bestaande kaders bieden voor flexibilisering e.d.
- Overheid moet zorgen voor duidelijkheid over de financiering van het deeltijd hoger onderwijs op langere termijn en over een overgangsregeling voor zittende deeltijdstudenten.
- In experimenteeruimte in ieder geval meenemen:
  - verruimen (of loslaten) bepalingen t.a.v. vestigingsplaats;
  - experimenten met alternatieve financieringsmodellen.
- Mogelijkheden onderzoeken die standaardisering biedt voor flexibilisering.
- Experimenten met vraagfinanciering.
- Deelcertificaten en *transfer of credits*.